

УДК

І.А. Колієва

ФЕМІННІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ

*Колієва Ірина Анатоліївна – аспірантка кафедри філософії і соціології
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту
ім. академіка В.Лазаряна*

В статті аналізуються сучасні тенденції формування фемінності у постмодерному суспільстві.

Ключові слова: *стать, гендер, маскулінність, фемінність, дискримінація, жінка, фемінізм.*

В статье анализируются современные тенденции формирования феминности в постмодерном обществе.

Ключевые слова: *пол, гендер, маскулинность, феминность, дискриминация, женщина, феминизм.*

The article analyses the modern tendencies of the femininity formation in the postmodern society.

Key words: *sex, gender, masculinity, femininity, discrimination, woman, feminism.*

Як відомо, чисельні дослідження з питань статі та гендеру розвінчали міф про маскулінні та фемінінні особливості поведінки як природнього наслідка статевих відмінностей (роботи М. Мід, Н. Чодорю). Дослідники говорять про те, що необхідність методологічного відокремлення статі біологічної від гендеру (статі соціальної) визначається одночасно декількома причинами: по-перше, поширеною думкою про те, що відмінності у поведінці чоловіків та жінок, їх соціальні позиції є наслідком біологічних, тобто статевих відмінностей; по-друге, прагненням проаналізувати, як стать та гендер взаємодіють у процесі життєвого циклу; по-третє, розумінням того, що соціальне більше піддається зміні, ніж біологічне [1, 7]. Останній фактор є основною причиною зміни соціалізації чоловіків та жінок у бік реалізації інтересів та здібностей, а не гендерних приписань та стереотипів [1, 8].

Розділення понять «стать» та «гендер», на думку дослідників, дало потужний поштовх для розвитку соціальних процесів з міждисциплінарних позицій. Так, на сьогоднішній час, серед основних напрямків гендерних досліджень можна

назвати теорію соціального конструювання гендеру, інтерпретацію гендера як культурного символу та таке інше. У вітчизняній науці отримав поширення так званий псевдогендерний підхід, в якому «гендер» використовується як синонім слова «стать», а перший термін поданий як більш сучасне поняття в науці [2, 20-24]. Як відмічає Т.І. Власова, «українські дослідники, зачіпаючи питання статі та гендеру, головним чином, воліють виходити з позиції ліберальної нейтральності, визнаючи при цьому відсутність в Україні фемінізму як розповсюдженого світосприйняття, альтернативної теорії культури і соціального руху» [3, 6-7].

У західному філософському дискурсі набула широкого розповсюдження теорія «лінз культури» Сандри Бем, яка присвячена аналізу отримання знань про чоловіче та жіноче та про формування усієї системи сприйняття на основі статі. Американський психолог-фемініст С. Бем піддала критиці саму ідею приписувати людським якостям та поведінці маркери чоловічого та жіночого. Акцентуючи увагу на тому, що стать з людиною з самого її народження, дослідниця заявляє: щоб бути чоловіком чи жінкою нічого робити не потрібно, а всі характеристики поведінки і якості, професії та інтереси, прихильності та пристрасті – це вільний вибір людей в залежності від їх переваг, інтересів та здібностей [1, 10-11]. С. Бем підкреслює політичність будь-якого знання та будь-якої науки, говорячи про те, що виробництво знання не може бути відділено від динаміки влади та нерівності, а політична «нейтральність» закінчується, як правило, скоріше, відтворенням нерівності, ніж руйнуванням останньої [1, 23].

Багато дослідників відмічають, що за останній час відбулися великі зміни у визволенні чоловіків та жінок від пресингу жорстких гендерних прив'язувань до тої чи іншої статі. Цей процес сприймається з великою тривогою, викликає багато питань та спричиняє необхідність як психологічної адаптації особистості до соціального середовища, так і негайної реформації соціальних та політичних інститутів.

Незважаючи на пануючу думку щодо існування в Україні гендерної рівності, статистичні дані свідчать про дискримінацію жінок у всіх сферах життя [7]. На сьогоднішній день існує декілька точок зору щодо функціонування в Україні фемінізму. За думкою Оксани Кісь, такого явища як «український» фемінізм не існує, адже певні феміністичні ідеї, ідеологічні засади, цілі та способи їх досягнення слід розглядати лише у зв'язку з певним соціально-культурним та суспільно-історичним середовищем, у якому вони виникають та розвиваються [7].

Соломія Павличко у своїх роботах теж зазначає, що фемінізму як явища або зрілої інтелектуальної течії в Україні не існує ні в суспільному, ні в культурному житті, ні тим більше в науковому аналізі, незважаючи на потужну літературну феміністичну традицію, започатковану ще Н. Кобринською, О. Пчілкою, О. Кобилянською та іншими. С. Павличко зауважує, що коріння сьогоднішньої неоднозначної реакції на феміністичні ідеї (від поблажливої насмішки до агресивного заперечення) лежать не скільки у небажанні українських чоловіків поділитися з жінками владою, скільки у підсвідомому прагненні зберегти священний для бездержавних українців ідеал національної ідеї, а через нього стереотипи, пов'язані з національною культурою, менталітетом тощо [6, 29-30].

Слід зазначити, що потужний феміністичний рух у нашій країні існував ще у перших роках ХХ століття, але характер такого руху був більше національно-визвольним, ніж спрямованим на впровадження ідей емансипації жінки та забезпечення її суспільних прав. Складний процес перетворення методологічних засад фемінізму у невід'ємну частину суспільно-гуманітарних досліджень науки, політичного життя тощо пройшов для українців майже непоміченим. Саме тому у масовій свідомості слова гендер та фемінізм стійко асоціюються, насамперед, з проявами чоловіконенависництва, з відмовою жінок від улаштування домашнього вогнища на користь кар'єрного росту, переглядом священної жіночої місії материнства, тощо. Саме тому все частіше лунають заклики до повернення традиційних уявлень про сім'ю, про «святую»

жертвну роль жінки у родині, про споконвічний розподіл ролей між чоловіком – «воїном-мисливцем-годувальником» та жінкою – «матір'ю-берегинею», в цих традиційних уявленнях чується нервово-істерична спроба відвернути неминучі зміни, небажання рухатися уперед, нажаль, притаманне більшості представникам нашої нації. У якості першоджерела усього зла вбачається чужа, духовно розбещена, «тупа», головним чином, західна культура, ціллю якої є руйнування наших споконвічних цінностей та побуту життя [7].

За словами С. Павличко, така риторика є нічим іншим як спробою приховати і виправдати дискримінацію жінок, яка за останні роки стала ще сильнішою. Парадоксальним фактом є заперечення саме жінками-політиками існування суспільної та економічної дискримінації по відношенню до жінок, яке можна спробувати пояснити лише небажанням «сильної» жінки при владі перейматися питаннями, що традиційно притаманні жінці-берегині, а саме питаннями родини, материнства тощо [6, 93-94].

Сучасні прогресивні вчені-феміністки наголошують на цілковитій утопічності відновлення стародавніх традицій, адже дієва раніше модель фемінності абсолютно неспроможна функціонувати в умовах сучасного українського постмодерного суспільства, що постійно розвивається. Патріархат руйнівним чином впливає на ментальність та культуру нації, роблячи її неповноцінною та фальшивою, а оспівування сталих гендерних стереотипів має наслідком експлуатацію та зневагу до жінки. Розв'язання проблем дискримінації жінок тісно пов'язане зі шляхом до досягнення гендерної паритетності у суспільстві шляхом зміни законодавчих норм, принципів освіти і виховання і, як наслідок, повних трансформацій у масовій свідомості громадян України.

Разом з тим, необхідно зазначити, що зараз в Україні спостерігається гостра криза маскулінності, коли старі моделі мужності вже не спрацьовують, а нові ще не сформувалися і для більшості традиційно-налаштованих чоловіків виглядають неприйнятними. Замкнуте коло, відчуття загнаності і приреченості старих стратегій, заперечення нових тенденцій, без сумніву, породжують

масову чоловічу агресію щодо успішних жінок, яка спостерігається на всіх без винятку щаблях – від родини до найвищих політичних ешелонів влади [7].

Відсутність в Україні фемінізму як явища масової свідомості, натомість функціонування фемінізму як інтелектуальної течії, на думку філософів, може у майбутньому стати невідворотним явищем процесу демократизації і модернізації суспільства.

Формування гендерно-егалітарного суспільства є процесом вкрай непростим і довготривалим, що потребує не тільки досягнення певних зовнішніх показників, як то установлена пропорція чоловіків та жінок в органах влади, усунення нерівності на ринку праці, введення в дію законодавчої бази щодо забезпечення гендерної рівності, а й зміни суспільної свідомості та руйнування сталих гендерних стереотипів.

Говорячи про гендерні дослідження в Україні, можна відмітити, що вони існують і активно розвиваються вже більше двох десятиліть. Наріжним питанням із самого початку було питання про соціальну нерівність, зумовлену статтю. Таким чином, багатьма вченими гендерний підхід і досі визначається як сучасний підхід до відносин статі як соціальних відношень. Жінки-вчені, які розвивали новий напрямок соціального знання – гендерні дослідження одночасно відчували себе учасницями демократичних змін. Об'єктом їхньої критики був радянський гендерний порядок, який отримав назву «радянський патріархат», в якому успішно співіснувала офіційна ідеологія рівності чоловіків та жінок та неприйняття цінностей емансипації [5].

Всі зміни, які відбувалися і відбуваються зараз в Україні, вчені трактують у гендерних дослідженнях як «патріархатний ренесанс». У відповідь на витіснення жінок з економіки, політики та суспільного життя у сферу приватного життя став формуватися незалежний жіночий рух, ціллю якого бачилося нове розуміння жіночого досвіду та зміна громадянської позиції жінки. На превеликий жаль варто зазначити, що на рівні політики держави, гендерна нерівність не визнається серйозною проблемою українського суспільства, яка охоплює усі сфери людського життя. На теперішній час

ідеологічним та політичним пріоритетом стала не демократизація, а стабільність та укріплення «владної вертикалі». Серед головних тем суспільної дискусії виділяються теми демографічної кризи та необхідності зміцнення традиційної родини і, як наслідок, постійно зростаюче намагання обмежити і контролювати політичну активність жінок.

На сьогоднішній день дослідники відмічають постійно зростаючу суперечливість між гендерними уявленнями сучасного молодого покоління. З одного боку, гендерна тематика сьогодні сприймається як досить повсякденне явище, з виявленням зацікавленості до питань, які вона ставить. З іншого боку, традиційні уявлення про соціальний розподіл ролей між чоловіком та жінкою справляють величезний вплив на формування світогляду теперішніх молодих людей. У цьому, як справедливо відмічають вчені, своєрідно проступає обличчя сучасної епохи, яка поєднує цінності крайнього індивідуалізму, агресивне прагнення особистого успіху і неоконсервативну ідеологію, що завойовує публічну сферу, в якій цінності гендерної рівноправності витісняються на далеку периферію [5]. Масова орієнтація молодих чоловіків та жінок на економічну незалежність, кар'єру та успіх посилює протиріччя гендерних уявлень, роблячи їх все менш здатними пом'якшити конфлікти, які переживають сучасні люди, конфлікти між переконаннями, культурними нормами, стереотипами мужності та жіночності – та індивідуальним досвідом [5]. У своєму намаганні спертися на родину і зберегти її стабільність перед лицем криз, що змінюють одна одну, сучасні чоловіки та жінки дійсно використовують ресурс традиційних уявлень, але він зводиться, в кінці кінців, лише до акцентування ролі чоловіка-годувальника. Опора на цей єдиний ресурс надто нестійка, скоріше це свого роду намагання спертися на родину у суспільстві, де всі інші опори зруйновані. При цьому гендерний конфлікт переживається як на соціальному, так і на міжособистісному рівні, але порівняно рідко сприймається як реальна соціальна і особиста проблема.

Як справедливо відмічає Т.І. Власова, у теперішній час гендерні стереотипи найяскравіше репрезентують гендерні відношення у специфічному політико-економічному і культурно-історичному контексті. У цьому сенсі гендерні стереотипи – дуже важливий компонент ідеології суспільства, а їх репрезентація – частина державно-ідеологічного апарата. Стереотипізація «чоловічого» та «жіночого» та закріплення їх у культурі, нав'язування певного розуміння цих категорій приводить до закріплення відношень домінування та підпорядкування, обмеження за статевою ознакою, не дає сформуватися суспільним умовам, які сприяють повній самореалізації людської особистості [3, 21-22].

Таким чином, як пишуть вчені, гендерна деполяризація може потребувати навіть більших заходів, ніж соціальна революція, яка спрямована на перебудову соціальних інститутів та створення нових дискурсів культури. Процес гендерної деполяризації потребує психологічної революції на рівні особистості, а також глибоких змін на рівні почуттів з приводу того, що для нас означає наша біологічна стать і як вона пов'язана з психікою та сексуальністю. Біологічна стать більше не може залишатися центральним фактором індивідуальності та сексуальності.

Література:

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. – М.: РОССПЭН, 2004. – 336 с.
2. Словарь гендерных терминов. – М., 2002. С. 20-24.
3. Власова Т.И. Формирование гендерных стереотипов в западноевропейской философии: Монография. – К.: Генеза, 2006. – 296 с.
4. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология. М., 2002. С. 205.
5. Здравомыслова О. Гендерные исследования как опыт публичной социологии в России//<http://www.polit.ru/author/2009/09/24/gender.html>
6. Соломія Павличко Фемінізм. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322с.
7. Оксана Кісь: «Зміни в гендерній свідомості просто неминучі»// <http://www.krona.org.ua/index.php?option>